

Hvilke forestillinger om fremtiden var styrende for 1950'ernes danske universitetspolitik?

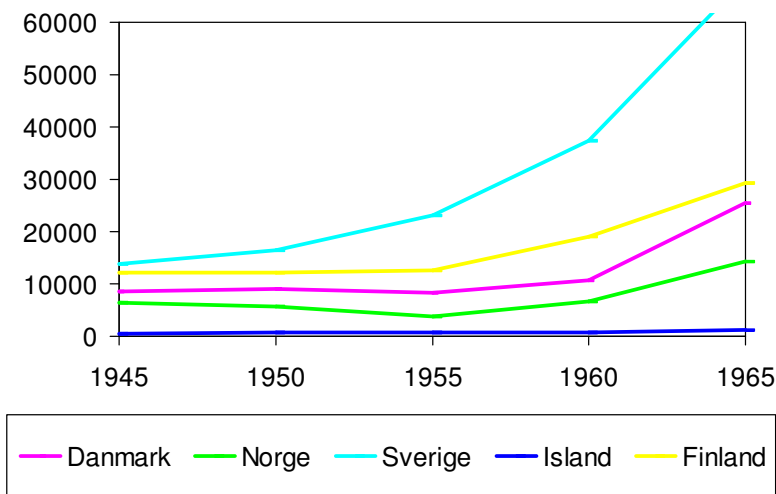
*Else Hansen. 26. Nordiske Historikermøde. Reykjavik.
Rundbordssamtale. Torsdag 9.8.2007.*

Forud for 1950'erne lå en lang periode, hvor professorernes magt internt på universitetet stort set havde været uantastet, og hvor forskningen havde fulgt egne veje. Som vi nu ved, stod universiteterne ved udgangen af 1950'erne over for gennemgribende ændringer, dels fordi studentertallet skulle blive meget, meget større end nogen havde forestillet sig, dels fordi forholdet mellem stat og universitet stod over for dramatiske ændringer – universiteterne blev både dyrere og vigtigere! Men hvilke forestillinger havde man om fremtidens universiteter i 1950'erne?

Ved afslutningen på 2. verdenskrig havde man over alt i Vesten en forestilling om, at øget forskning på universiteterne havde afgørende betydning for samfundets kultur og økonomi. For at sikre forskningen bedre økonomiske vilkår blev der oprettet forskningsfonde og forskningsråd i de nordiske lande, som i andre vestlige lande. I Norge og Sverige allerede i 1940'erne. I Danmark blev Statens Almindelige Videnskabsfond oprettet i 1952, bl.a. inspireret af de svenske initiativer.

Studentertallet steg i alle de nordiske lande – som andre steder – i 1950'erne. Lige efter krigens ophør, fordi mange havde været forhindret i studier under krigen. I slutningen af 1950'erne fordi de store årgange nåede universiteterne – og fordi en større og større andel af de unge valgte at læse på universiteterne.

Studerende ved universiteterne



Det svingende studentertal betød, at man måtte gøre sig forestillinger om de kommende behov for akademisk arbejdskraft. Ville der blive arbejde til de mange kommende akademikere? Og ville der blive akademikere nok til at opfylde arbejdsmarkedets behov?

Det fremtidige behov for akademisk arbejdskraft

Danmark – 1957: Arbejdsministeriet: overproduktion af akademikere i 1960'erne

Norge – 1947: Robberstad-komiteen: Højt studentertal er forbigående fænomen

Norge – 1957: Fellesutvalget for Forskningen: Mangel på akademisk
arbejdskraft i 1960'erne

I Danmark lavede Arbejdsministeriet – ikke Undervisningsministeriet – i 1957 en forsigtig prognose for det fremtidige akademikerarbejdsmarked. Selv om 1960'ernes tilstrømning af nye studerende ved universiteterne blev groft undervurderet, viste den alligevel, at der i 1960'erne ville blive en overproduktion af akademikere. Prognosen hvilede på enkelte organisationers og institutioners vurdering af det fremtidige behov, men der blev ikke foretaget nogen analyse eller vurdering af, om der var tale om en ønsket eller sandsynlig samfundsudvikling. Der var altså ingen grund til at forcere udbygningen af de danske universiteter.

I Norge tog Robberstad-komiteen fat i spørgsmålet om behovet for akademisk arbejdskraft allerede i 1947. Det blev overvejet at indføre adgangsbegrænsning for, at de unge ikke skulle uddanne sig til arbejdsløshed. Komiteen mente dog, at den store tilstrømning var forbigående, og desuden ville en stor akademisk arbejdsstyrke være et aktiv i den kommende samfundsudvikling. I 1957 kom en ny indstilling "Om tilgang på og behovet for akademisk arbejdskraft". Den understregede – modsat den danske – at der ville blive mangel på akademisk arbejdskraft. Institutionerne skulle udbygges, og studietiderne burde afkortes.

Mens man i Danmark og Norge diskuterede spørgsmålet om det fremtidige behov for akademisk arbejdskraft – såvel som andre universitetsspørgsmål – i enkeltstående og ukoordinerede udvalg, havde man i Sverige i 1955 nedsat den såkaldte *Universitetsutredning*. Den var ganske lille, kun fem medlemmer, men arbejdede frem til 1964 og afgav syv store betænkninger, der mundede ud i forslag om radikale omlægninger af det svenske universitetssystem. *Utredningen* regnede med, at antallet af akademikere ville stige med 60% i 1960'erne. Der ville blive beskæftigelse til de mange akademikere inden for bl.a. sundhed og undervisning, men også i det private erhvervsliv.

Fremtidens universiteter – hvordan?

Sverige:

1955: 1955 års Universitetsutredning

1955-1964: syv betænkninger, bl.a. om det fremtidige arbejdsmarked,
kanslerembedet

1964: Universitetskanslerämbetet – UKÅ (? UKAS, U68)

Danmark:

1959: Studietidsudvalget (ingen udredning)

1965: Planlægningsrådet for de Højere Uddannelser (? Planskitsen)

Norge:

1960: Kleppe-komiteen (udbygning)

1965: Ottesen-komiteen (distriktshøyskoler m.m.)

Universitetsutredningen anbefalede en kraftig udvidelse af de højere uddannelser. Den stod også bag den omlægning af administrationen, som betød, at universitetskanslerembedet i 1964 blev omdannet til en planlægningsenhed. Fra kanslerembedet kom i de følgende år flere initiativer, som fik stor betydning for de svenske universiteter, ikke mindst det senere meget omdiskuterede UKAS, *Utbildningslinjer vid filosofisk fakultet* og U68.

I Danmark og Norge havde man ikke i 1950'erne overordnede komiteer, der diskuterede hele universitetsområdet i sammenhæng. Det nærmeste man i Danmark kom den svenske *Universitetsutredning* var Studietidsudvalget, som blev nedsat i 1959. Det skulle kritisk gennemgå hele opbygningen af universitetsstudierne, og man diskuterede bl.a. mulighederne for at afkorte studietiden og for måske at inddele studierne i flere eksamener ved efter anglo-amerikansk model at indføre en bachelorgrad. Udvalget blev dog hurtigt kørt ud på et sidespor, og det udgav ingen udredning. I 1965 blev der oprettet et Planlægningsråd. Det var meget stort med 32 medlemmer, men fik kun rådgivende status over for Undervisningsministeriet. Herfra kom i 1967 Planskitsen, som blev den første omfattende prognose for de højere uddannelser i Danmark.

Heller ikke i Norge fandtes et sidestykke til den svenske *Universitetsutredning*. De store kommissioner kommer først i 1960'erne. I 1960 nedsættes Kleppe-komiteen, som anbefalede udbygning af universiteter og oprettelse af nye universiteter med den begrundelse, at uddannelse vil bidrage til samfundets økonomiske vækst. I 1965 kom Ottesen-komiteen, der bl.a. foreslog oprettelse af distriktshøyskoler.

Afslutning: De nordiske lande havde i begyndelsen af 1950'erne de samme fremtidsforestillinger om forskningens betydning og oprettede derfor statslige forskningsråd.

Ved 1950'ernes afslutning var det danske fremtidsbillede af universiteterne derimod anderledes end i de andre nordiske lande.

I Norge kom der i slutningen af 1950'erne fra politisk hold erklæringer om, at flere unge med en højere uddannelse vil skabe økonomisk vækst. Og i Sverige var regeringen med nedsættelsen af *Universitetsutredningen* hurtig til at erkende, at studentertallet ville stige voldsomt, og at det vil kræve udbygning og ændringer i universitetssektoren. Den svenske økonomi var i 1950'erne stærkere end den danske, studentertallet steg tidligere i Sverige end i Danmark. Det kan forklare de svenske initiativer i 1950'erne, men det forklarer ikke, hvorfor man ikke i Danmark lod sig inspirere til at tage sine egne forholdsregler over for over for 1960'ernes stærkt stigende studentertal.

Det danske fremtidsbillede på universitetsområdet forudså nemlig ikke, at universiteternes studentertal hurtigt ville stige dramatisk. En forklaring er, at den danske økonomi i første del af 1950'erne var en af de svageste i Europa.

Samtidig stod universiteternes akademiske selvstyre stærkt i Danmark. Det blev ikke anfægtet af hverken politikere, studenter, amanuenser eller erhvervslivet. Man havde ikke en fremtidsforestilling om, at der på det danske arbejdsmarked ville blive arbejde til mange flere akademikere. Derimod mente universiteterne, at for mange studerende vil ødelægge universiteternes studiemiljø. Derfor var der hverken fra politisk side eller fra universiteterne nogen større interesse for at skaffe mange nye studiepladser i slutningen af 1950'erne. Derimod blev de tekniske uddannelser og ingeniøruddannelserne udbygget.

Kun Finansministeriets embedsmænd i Det Økonomiske Sekretariat efterlyste i 1950'ernes slutning både planlægning og politik på universitetsområdet, men det var i flere år helt forgæves. Den manglende politik på området gjorde det vanskeligt at lave en fremsynet planlægning. Beslutninger om udvidelser på universitetsområdet kom først i begyndelsen af 1960'erne, da studentertallet allerede havde overskredet alle forudsigelser.